

study designed model using the computer - make a program including input and output parameters, interim control, analysis and examining of quality of knowledge, using textbook to compare.

The basic functions of modeling are differentiated (descriptive, imitative, analytical, creative, informative, explanatory, predictive (prognostic)).

We believe that teaching students of non-linguistic specialities by modeling the process of education involves different activities, such as: drawing algorithms, tests, questions, problems, and the use of such methods as analysis, synthesis, comparison, contrast, etc.. When using simulation as a method of teaching, a professor, in the context of the problem under consideration, should connect it with specific classification methods.

The article also describes the definition of «model», its features, especially its designing (based on the invariant structure of actions).

Simulation is considered to be an important effective and promising method for teaching students of non-linguistic specialities by modeling the process of education, which includes diverse activities and promotes active cognitive process and the development of imagination and minds.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

УДК 37.159.9

Толкачова А.С.

У статті подається аналіз психолого-педагогічних проблем становлення комунікативної компетентності особистості, а також соціологічних, психологічних, педагогічних досліджень; уточнено поняття «комунікативна компетентність».

Ключові слова: спілкування, компетенція, компетентність, комунікативна компетентність.

В статье подается анализ психолого-педагогических проблем становления коммуникативной компетентности личности, а также социологических, психологических, педагогических исследований; уточнено понятие «коммуникативная компетентность».

Ключевые слова: общение, компетенция, компетентность, коммуникативная компетентность.

The article deals with the analysis of psychological and pedagogical problems of individual's communicative competence formation as well as social, psychological and educational research; the concept of "communicative competence" is clarified.

Keywords: communication, competence, communicative competence.

Постановка проблеми. Формування комунікативної компетентності як складової соціально зрілої особистості є однією з найважливіших проблем у теорії і практиці виховання. Сьогодні загальноосвітній навчальний заклад покликаний забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої та ініціативної особистості, здатної жити в принципово нових умовах, реалізу-

вати себе у житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Отже, педагог має не лише дати учням певний обсяг знань, але й сформувати людину, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, тобто бути компетентною.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична розробленість на сучасному етапі формування національної системи освіти зумовили необхідність вивчення теоретичних аспектів проблеми формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз досліджень і публікацій. У лінгвістичних і педагогічних дослідженнях (Е. Архипова, Е. Бистрова, Г. Городілова, Д. Ізаренкова, А. Леонтєва, М. Мазо, І. Міхалкіна, Р. Сабаткоєва та ін.) комунікативна компетентність визначається як реалізація комунікативної поведінки на основі системи компонентів: мотиваційного (мовна поведінка), когнітивного (знання), оперативного (подолання суперечностей, пов'язаних зі змістом навчання).

Соціологи і психологи (А. Бодальов, А. Добровіч, Е. Малібурда, Л. Петровська, Е. Руденський та ін.) пов'язують її з розвитком умінь давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування, програмувати цей процес, уживаючись в атмосферу комунікативної ситуації, і здійснювати управління процесом спілкування групи, колективу, команди.

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення у вітчизняній науковій літературі набуло значення цього терміну як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [7]. Проте у психолого-педагогічній науці недостатньо розробок, у яких досліджувались би особливості формування комунікативної компетентності особистості.

Мета статті: проаналізувати психолого-педагогічні проблеми становлення комунікативної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній педагогічній літературі уживаються поняття «компетенція» і «компетентність», які сьогодні широко використовуються в державних документах. Наприклад, у Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. серед провідних завдань формування особистості зазначається необхідність набуття компетентності. За тлумачним словником ці поняття вельми схожі. Ця схожість не є випадковою, адже вони мають одне джерело — твірне слово *competentia*, що в перекладі з латини означає «узгодженість, відповідність», а *com — peto* — відповідати, бути годящим, здатним [1].

Так, компетенція — добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи. Компетентність визначається як власність, і є похідним словом від «компетентний» (такий, що має достатні знання в якій-небудь галузі, із чим-небудь добре обізнаний, тямущий; ґрунтується на знанні, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний) [4].

Ураховуючи вітчизняні мовні стереотипи, вважаємо, що слід розвести ці поняття. Так, поняття *компетенція* традиційно вживається в значенні «коло повноважень», *компетентність* же пов'язується із кваліфікованістю, обізнаністю, авторитетністю. Тому в педагогічному сенсі доцільно користуватися саме терміном *компетентність*.

Отже, ми згодні з думкою багатьох дослідників, що компетентність — це загальна здатність, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. Тлумачний словник сучасної української мови під редакцією В. Бусела розглядає *компетентність* «як певну суму знань у особі, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку [2]. У такому разі компетентною є людина, яка володіє системою знань, обізнана у певній галузі. У педагогічному словнику подано визначення поняття *комунікативної компетентності*, під якою розуміється рівень освіченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення пізнавальних проблем, які при цьому виникають, визначення своєї позиції [5]. В «Енциклопедичному словнику про людину» *компетентність* трактується як коло питань, із якими людина обізнана і які необхідні для здійснення її діяльності [4].

Ми згодні з науковцями, які стверджують, що серед ключових компетентностей (соціальна, комунікативна, полікультурна, інформаційна, самоосвітня, мовленнєва тощо) значна роль належить саме комунікативній, оскільки, завдяки оволодінню нею дитина набуває вміння спілкуватися рідною мовою, взаємодіяти з людьми, володіти різними соціальними ролями у колективі, навичками роботи у групі. Комунікативна компетентність передбачає готовність і вміння будувати контакт на різних психологічних дистанціях. Проблема комунікативної компетентності є практичним аспектом ширшої проблеми — проблеми взаєморозуміння, що розглядається з точки зору діалогу культур, політичних систем, релігійних та етнічних світоглядів [3; 5].

Комунікативна компетентність має декілька джерел розвитку у процесі становлення особистості: трансляція комунікативних умінь у міжособистісну взаємодію з іншими людьми, оволодіння культурною спадщиною, спостереження за поведінкою інших і аналіз актів комунікації, програвання в уяві комунікативних ситуацій. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера-співрозмовника. Комунікативна компетентність формується із перших років життя особистості в умовах безпосередньої взаємодії, а тому є результатом досвіду спілкування між дітьми, дітьми і дорослими тощо. Цей досвід можна набути не тільки в процесі взаємодії, а також під час ознайомлення із літературними творами, театральними виставами, кінострічками, із яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій [2].

Вивчаючи поняття *комунікативної компетентності*, не можемо залишити поза увагою власне процес спілкування, оскільки вони взаємопов'язані. Аналіз робіт різних авторів (О. Брудного, М. Кагана, Б. Родіонова, В. Соковніна та ін.) дозволяє стверджувати, що дехто з учених ототожнює дефініції *спілкування* і *компетентності*. Так, за Б. Парігіним спілкування — «складний і багатогранний процес, який може бути одночасно і процесом взаємодії індивідів і інформаційним процесом; розглядатися як ставлення людей один до одного і бути процесом їх взаємовпливу, процесом їх співпереживання і взаємного розуміння» [9]. Учений відносить комунікацію до однієї із функцій спілкування.

Ряд дослідників пояснює комунікативну компетентність через поняття «здатності» (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, Д. Крістел, О. Рябо-

коть, С. Савіньон та інші). У роботах цих науковців комунікативна компетентність розглядається як здатність використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування. Так, М. Вятютнев відзначає, що комунікативна компетентність характеризується здібностями людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності – умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію, брати участь у дискусіях, відстоювати свою точку зору, переконувати [4].

На основі визначення комунікативної компетентності, поданого М. Вятютневим, Д. Ізаренков виділив у її тлумаченні істотні ознаки: а) віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда; б) сфера прояву цих здібностей є діяльнісним процесом, необхідно ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що: а) ця здатність до спілкування є складним, набутим умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання; б) ця здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. Таке уточнення дозволило авторові визначити комунікативну компетентність «як здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості» [6]. У такому розумінні комунікативної компетентності наголошується на важливій ролі здібностей дитини у її формуванні. Гадаємо, однак, що при цьому істотно збіднюється даний феномен і не зовсім точно, на наш погляд, окреслюється саме поняття комунікативної компетентності, оскільки воно включає не тільки здатність користуватися мовою, але і наявність знань, умінь і навичок, які лежать в основі спілкування під час різних мовленнєвих ситуацій. Підкреслюючи цю обставину, М. Вятютнев стверджує, що для того, «щоб користуватися мовою як засобом спілкування, необхідно знати соціальні, ситуативні й контекстуальні правила, яких дотримуються носії мови; уміти класифікувати ситуації залежно від теми, завдань, комунікативних настанов» [5].

Аналізуючи подані визначення, доцільно зробити висновок про те, що поняття комунікативної компетентності, згідно з метою навчання, можна вважати явищем як лінгвістики, так і педагогіки, оскільки воно співвідноситься із знаннями, уміннями і навичками, які найбільш точно відображають багатогранність комунікативної компетентності, його важливу роль у розвитку особистості. Л. Петровська під комунікативною компетентністю розуміє здатність встановлювати та підтримувати необхідні зв'язки з іншими людьми. До складу компетентності вона включає певну сукупність знань і вмінь, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу [3]. Під комунікативною компетентністю також розуміється орієнтованість дитини в різних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і досвіді індивіда, здатність ефективно взаємодіяти з тим, що оточує завдяки розумінню себе і інших при постійній взаємодії психічних станів міжособових відносин і умов соціального середовища.

Аналіз цих підходів дозволяє зробити висновки про те, що комунікативна компетентність вимагає певної сформованості в молодшого школяра знань,

умінь і навичок, які здобуваються в ході спеціально організованого навчання. Крім того, процес навчання передбачає також і формування позитивного ставлення учнів 1-4 класів до своєї навчально-пізнавальної діяльності, тобто формування мотивації.

У процесі становлення особистості розвиток комунікативної компетентності має декілька джерел: ідентифікація з дорослим, засвоєння культурної спадщини, спостереження за поведінкою інших людей, програвання в уяві комунікативних ситуацій. Сучасний стан суспільних процесів дозволяє констатувати той факт, що природне формування комунікативної компетентності не відповідає вимогам соціальної дійсності.

Проблема формування комунікативної компетентності особистості дитини знайшла відображення у соціологічних, психологічних, лінгвістичних дослідженнях, які довели, що учні початкової школи не завжди адекватно можуть виразити свої думки, почуття, відчуття, що є перешкодою для встановлення повноцінного контакту між дорослим і дитиною. У той же час вік 6-10 років є надзвичайно сприятливим для оволодіння комунікативними навичками. Діти в цьому віці відрізняються особливою чутливістю до мовно-мовленевих явищ, у них з'являється інтерес до осмислення свого комунікативного досвіду, рішення завдань спілкування.

Отже, необхідно відзначити, що останнім часом зростає потреба щодо оволодіння способами спілкування у процесі навчання, підсилюється необхідність в опануванні вихованцями способів міжособистісної взаємодії. Цей процес може й має здійснюватись у педагогічній дійсності. Однак на даний момент відзначається недостатня розробка механізмів і підходів до формування комунікативної компетентності в дітей 6-10 років. Як і раніше, в навчально-виховному процесі переважає одностороння трансляція дітям знань без установки зворотного зв'язку «учень-учитель». Школярів навчають не стільки міркувати й адекватно висловлювати свої думки, скільки покладаються на можливість запам'ятовування дитиною передбачуваного матеріалу.

Комунікативна компетентність містить у собі, на наш погляд, рівень комунікативних умінь учня, а комунікативна компетенція – комунікативні навички, що дозволяють йому адекватно виконувати норми й правила життя в суспільстві, оскільки власне термін *компетенція* означає коло питань, у яких певна компетентна особа володіє знаннями, досвідом. Компетентність, на наш погляд, у цьому випадку виступає як більш широке визначення, що може містити в собі ряд компетенцій. Саме тому ми вважаємо, що вчені-дослідники воліють використовувати термін «комунікативна компетентність» у своїх дослідженнях.

Висновки. Отже, аналіз соціологічних, психологічних, педагогічних досліджень дозволяє уточнити поняття «комунікативна компетентність». Комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії: позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок. Ефективне спілкування завжди передбачає спонтанний і творчий процес, тому воно є спілкуванням, що розвиває. Крім особистісних особливостей до комунікативної компетентності входять особливості пізнавальних процесів і емоційної сфери. У цілому, комунікативна компетентність пов'язана з адекватним використанням усієї палітри можливостей міжособистісного спілкування.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Пропонувана стаття не висчерпує всіх аспектів обраної проблеми. У подальшому планується дослідити теоретичні основи формування комунікативної компетентності учня початкової школи.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 445.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растяжников. – М., 1990. – 104 с.
4. Волков Ю. Г., Поликарпов В. С. Человек: энциклопедический словарь / Ю. Г. Волков, В. С. Поликарпов. – М. : Гардарики, 2002. – 520 с.
5. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38-45.
6. Изаренков Д. И. Речевая ситуация и обучение диалогической речи / Д. И. Изаренков. – М. : 1974. – С. 8–26.
7. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : АсаДема, 2000. – 174 с.
8. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 1976. – С. 217.
9. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 348 с.

Abstract. *The article considers the individual's communicative competence as a psycho-pedagogical problem. We believe that the formation of communicative competence as part of a socially responsible person is one of the most important problems in the theory and practice of education.*

The analysis of linguistic and pedagogical works by A. Arkhipova, A. Bystrova, G. Horodilova, D. Izarenkova, A. Leontiev, M. Mazo, I. Mihalkina, R. Sabotkoyev and others, who interpreted the term "communicative competence", is carried out. The research results of sociologists and psychologists (Bodalev, A. Dobrovich, E. Maliburda, L. Peters, and E. Rudensky etc.) are submitted as well. The features of communicative competence are highlighted.

The article also deals with statute regulations (The XXI century National Doctrine of Education of Ukraine) which consider competence obtaining to be necessary. Besides, the interpretations of «competence» and «competency» definitions are given. Particular attention is paid to the communicative competence, which involves the willingness and ability to build contacts within different psychological distances and deals with individual development (interaction with adults, learning cultural heritage, observing the other people's behavior, imitating imaginary communicative situations), the essential features and content.

The analysis of research works (A. Brudonoho, M. Khan, B. Rodionov, V. Sokovnin etc.), which identified the concept of «competence» and «communication» is proposed. Communicative competence includes,

in our opinion, the level of student's communicative abilities, while communicative competency covers communication skills that help to conform to life standards, since the term "competency" itself means a range of issues in which a competent person has certain knowledge and experience. We believe that competence in this case has a broader definition that can include a number of competencies.

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕБНЫХ ОКРУГОВ УКРАИНЫ
В XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ**

УДК 371 (477) «18/19»

Шушара Т.В.

В статье осуществлена попытка исследовать некоторые аспекты организационно-методической деятельности учебных округов Украины на примере Одесского учебного округа в XIX – начале XX века.

Ключевые слова: Одесский учебный округ, организационно-методическая деятельность, положения, уставы.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНИХ ОКРУГІВ УКРАЇНИ У XIX – НА ПОЧАТКУ
XX СТОЛІТТЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

У статті зроблена спроба дослідити деякі аспекти організаційно-методичної діяльності навчальних округів України на прикладі Одеського навчального округу в XIX – на початку XX століття.

Ключові слова: Одеський навчальний округ, організаційно-методична діяльність, положення, статуту.

**FEATURES OF ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ACTIVITY OF
UKRAINIAN EDUCATIONAL DISTRICTS IN THE 19TH – THE
BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: HISTORY AND NOWADAYS**

Shushara T.V.

The attempt to investigate some aspects of organizational and methodical activity of Ukrainian educational districts by the example of Odessa educational district in the 19th - at the beginning of the 20th century is considered in the article.

Key words. The Odessa educational district, organizational and methodical activity, positions, charters.

Постановка проблемы в общем виде. Сегодняшний статус образования в украинском обществе является результатом исторического развития системы обучения и воспитания в Украине. Во все исторические периоды развития образования важную роль сыграли учреждения, которые организовывали образование и руководили образовательным процессом в государстве в целом и ее регионах.